

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2019-33-20

УДК 005.72-021.111:658.11](045)

Жигалкевич Ж.М.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

РОЗРОБКА ЦІЛЕЙ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ КВАЗІСТРУКТУР: НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Статтю присвячено цільовому підходу до розвитку квазіінтеграційних структур. Розкрито сутність та з'ясовано роль цілі. Доведено, що кількісний вимір цілі можливий через побудову дерева цілей. Розроблено етапи формування та функціонування квазіінтеграційних структур, які складаються з: визначення меж, встановлення цілей, формування програми дій, опису управління, оцінки результатів. Встановлено критерії оптимального розміру квазіструктури: вона буде розширятися доти, доки граничні вигоди від зниження ринкових витрат не зрівняються з втратами від збільшення внутрішньоорганізаційних витрат. Наведено логіко-структурні моделі дерев цілей та програми дій їх досягнення у квазіінтеграційних структурах. З'ясовано роль управління квазіструктурою. Розкрито підходи до побудови функціонального та предметного дерев цілей квазіінтеграційної структури. Визначено функціональні та відповідні їм предметні цілі квазіінтеграційної структури на основі виробничих підприємств. Представлено логіко-структурні моделі функціонального та предметного дерев цілей квазіінтеграційної структури на основі виробничих підприємств.

Ключові слова: квазіінтеграційна структура, ціль, системний підхід, програма, дерево цілей, функціональні цілі, предметні цілі, модель.

Жигалкевич Ж.М., РАЗРАБОТКА ЦЕЛЕЙ КОМПЛЕКСНОЙ ПРОГРАММЫ РАЗВИТИЯ КВАЗИСТРУКТУРЫ: НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Статья посвящена целевому подходу к развитию квазиинтеграционных структур. Раскрыта сущность и выяснена роль цели. Доказано, что количественное измерение цели возможно путем построения дерева целей. Разработаны этапы формирования квазиинтеграционных структур, состоящих из: определения границ, установления целей, формирования программы действий, описания управления, оценки результатов. Установлены критерии оптимального размера квазиструктуры: она будет расширяться до тех пор, пока предельные выгоды от снижения рыночных затрат не сравнятся с потерями от увеличения внутриорганизационных расходов. Приведены логико-структурные модели деревьев целей и программы действий достижения целей в квазиинтеграционных структурах. Выяснена роль управления квазиструктуры. Раскрыты подходы к построению функционального и предметного деревьев целей квазиинтеграционной структуры. Определены функциональные и соответствующие им предметные цели квазиинтеграционной структуры на основе производственных предприятий. Представлены логико-структурные модели функционального и предметного деревьев целей квазиинтеграционной структуры на основе производственных предприятий.

Ключевые слова: квазиинтеграционная структура, цель, системный подход, программа, дерево целей, функциональные цели, предметные цели, модель.

Zhygalkevych Zhanna. SETTING GOALS FOR A COMPREHENSIVE QUASI-STRUCTURES DEVELOPMENT PROGRAM: SCIENTIFIC-METHODICAL PROVISIONS

The article is devoted to the target approach to the development of quasi-integration structures. The essence was discovered and the role and the goals were clarified. A well-formulated goal allows us to set the task correctly, and contributes to reducing the paths and timing of obtaining final results. It was proved that the quantitative dimension of the goal is possible through the construction of a goal tree. The stages of formation and functioning of quasi-integration structures, which consist of: delimitation, goal setting, creating an action program, description of management, evaluation of results, were developed. It was noted that in the program-purpose planning and management methods a program matrix – methodical method, which allows to estimate the need for resources for program, its subroutines and elements implementation, – is used. The criteria for the optimal size of a quasi-structure were set: it will expand as long as the costs of organizing an additional transaction within the entity do not equal the costs of the same transaction through the exchange on the foreign market, that is, until the marginal benefits of reducing market costs do not equal losses from increasing internal organization costs. The logical-structural models of goal trees and action programs of their achievement in quasi-integration structures were presented. The role of quasi-structure management through distribution of quasi-structure into components was identified; for each component there are certain goals and functions, as well as rights, duties and responsibility for their implementation. Approaches to the construction of functional and objective trees for the purposes of quasi-integration structure were explained. On the basis of production enterprises the functional and corresponding objective goals of quasi-integration structure were determined. The logic-structural models of functional and goal trees for the purposes of the quasi-integration structure on the basis of production enterprises were presented. It was defined that the detailed plan for achieving a goal satisfies the functional requirements of the market aspect of the development of quasi-integration structures. The fulfillment of functional and objective goals leads to evaluation of results.

Keywords: quasi-integration structure, purpose, system approach, program, target tree, functional objectives, objective objectives, model.

Постановка проблеми. В економічній літературі дуже широко висвітлені науково-методичні положення щодо підготовки та реалізації цільових програм. Але стосуються вони, в основному, програм державного рівня. У значно меншій мірі представлено методичних матеріалів з розробки програм інтегрованих структур, стосовно ж квазіінтеграційних структур – вони відсутні взагалі. Тому існують певні труднощі при підготовці програм такого роду в частині обґрунтування цілей і основних задач, програмних заходів та етапності їх виконання, ресурсного забезпечення в зазначених структурах тощо. З огляду на зазначене, основне завдання вбачається в уточненні методологічних положень і розробці методичних матеріалів, необхідних у підготовці цільової комплексної програми щодо типової квазіінтеграційної структури на основі взаємодіючих підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми створення та розвитку квазіінтеграційних структур висвітлено в наукових дослідженнях зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів: К. Дж. Блуа, Б. Ашеіма, Дж. К. Джарилло, Д. Дж. Тиса, В. Дементьева, В. Третьяка М. Шерешеві, М. Янчук та інших. Науковці мають розбіжності як у визначеннях, так і в сприйнятті зазначених структур. Питання ж їх розвитку на основі цільових комплексних програм залишаються маловивченими.

Метою дослідження є розкриття методологічних основ цільових комплексних програм та розробка науково-методичних рекомендацій щодо формування цілей комплексної програми розвитку квазіінтеграційних структур на основі взаємодіючих підприємств.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. У використанні програмно-цільового методу надзвичайно важливо в методологічному відношенні – визначення цілей. Вірно сформульована ціль дозволяє коректно поставити задачу, сприяє скороченню шляхів і термінів отримання кінцевих результатів. Це вихідна точка розробки програми, підкріплена обґрунтуванням проблеми та заходами щодо її вирішення.

Поняття цілі не має однозначного сприйняття. Його філософське трактування – це досягнення ідеального внутрішнього спонукаючого мотиву. Бажаючи ціллю в такому випадку буде якийсь ідеал або ідеальна ціль. У природі, суспільстві, розвитку суспільного виробництва досягти ідеальних цілей практично неможливо. Можна тільки орієнтуватися на них, наближатися до них. У практиці ж формують й досягають реальні цілі, для цього розробляють та реалізують систему заходів і завдань.

Виникнення і постановка реальних цілей – результат розвитку суспільства. Розвиток суспільства на всіх історичних етапах пов'язано з формуванням потреб. Їх задоволення обумовлює необхідність реалізації цілком конкретних цілей. Оскільки функціональні властивості речей не існують у відриві від них самих, то потреби задовольняються шляхом підбору переліку речей. Функціональна потреба не завжди стабільна. Протягом певного періоду часу (місяця, року, декілька років тощо) вона може бути представлена інтервальним виразом траєкторії цілі з фіксованими обсягами показників в окремих точках.

Щоб кількісно виміряти будь-яку ціль, її необхідно конкретизувати, розділивши на частини у вигляді дерева цілей. Дерево цілей логічно пов'язує підцілі з основною ціллю, забезпечуючи перехід від якісних характеристик сформованих цілей до їх кількісних визначень. Дерево цілей можна уявити як структурну модель, в якій узагальнююче поняття розкладається в ієрархію понять різних рівнів. На кожному наступному рівні терміни конкретизуються в більшій мірі, а нижньому рівню відповідають нерозкладні цілі.

Щоб кількісно виміряти будь-яку ціль, її необхідно конкретизувати, розділивши на частини у вигляді дерева цілей. Дерево цілей логічно пов'язує підцілі з основною ціллю, забезпечуючи перехід від якісних характеристик сформованих цілей до їх кількісних визначень. Дерево цілей можна уявити як структурну модель, в якій узагальнююче поняття розкладається в ієрархію понять різних рівнів. На кожному наступному рівні терміни конкретизуються в більшій мірі, а нижньому рівню відповідають нерозкладні цілі.

За своєю суттю дерево цілей є зв'язаним графом без циклів, вершини якого інтерпретуються як цілі, а гілки (ребра) – зв'язок між ними. Необов'язково, щоб з кожної вершини дерева виходило однакове число гілок. При цьому довжини ланцюгів, що з'єднують головну ціль (ціль вищого рівня) з цілями самого нижнього рівня, можуть бути різними [1, с. 128].

Побудова дерева цілей може вестися декомпозицією (розчленуванням) цілі нульового рівня (головної цілі) на основні та приватні або композицією цілей вищих рівнів з цілей нижчих рівнів. Завжди існують кілька варіантів інтеграції та диференціації цілей. Кращим є варіант, який найбільшою мірою відповідає дереву об'єктів управління [1, с. 126].

Практика з'єднання різнохарактерних обчислювальних процедур при визначенні пріоритетів на основі аналізу дерева цілей призвела до виникнення таких методів, як система ПАТЕРН, метод «подвійного дерева», система РДЕ, метод функціонального аналізу, метод Діна і Хаузера [2].

Побудова дерева цілей базується на системному підході. З огляду на квазіінтеграційні структури в основі системного підходу розв'язуються п'ять проблем (рис. 1).

Перша проблема пов'язана з визначенням меж структури та кордонів зовнішнього середовища. Структура квазіінтеграції залежить від кількості, мінливості та активності складових її структурних елементів, що передбачає безліч легкоадаптивних та взаємодіючих між собою окремих незалежних учасників ринку. В основі їх співпраці – досягнення загальних цілей [3, с. 23].

Ключова особливість квазіінтеграційних структур полягає в тому, що зв'язки в них формуються між юридично автономними, але взаємозалежними суб'єктами. Об'єднання в квазіструктуру дає підприємствам-учасникам можливість в повній мірі використовувати синергетичні ефекти, засновані на явищі самоорганізації [4]. Проте кожна така структура не може бути безмежною. Адже відсутність обмежень в кількості учасників призведе до зворотного – неможливості управляти структурою та контролювати її діяльність.

Можна припустити, що квазіінтеграційна структура буде розширятися доти, доки витрати на організацію додаткової транзакції всередині утворення не зрівняються з витратами на здійснення тієї ж транзакції через обмін на зовнішньому ринку, тобто доки граничні вигоди від зниження ринкових витрат не зрівняються з втратами від збільшення внутрішньо-організаційних витрат. Відповідно й оптимальний розмір квазіструктури визначатиметься мінімумом сумарних транзакційних витрат [5, с. 43].

Одним з необхідних факторів, що визначають реальність управління, є ціль, що представляє собою ідеальний образ стану керованої системи. Визначення цілей – першооснова, якій підпорядковане функціонування систем управління, починаючи від розробки. Таким чином, найістотнішим рішенням при плануванні стане вибір цілей квазіінтеграційної структури. Тому другою проблемою створення квазіінтеграційної структури взаємодіючих підприємств буде встановлення цілей структури й переведення їх у структуру завдань. Іншими словами, побудова дерева цілей (рис. 2).

Під визначену структуру завдань досягнення головної цілі розробляється програма. Отже наступним етапом буде визначення програми дій (рис. 3), розкладання програми за основними елементами (матриця дій) та розроблення графіку виконання.

В програмно-цілевих методах планування й управління використовується програмна матриця – методичний прийом, що дозволяє оцінити потребу в ресурсах на реалізацію програми, її підпрограм і елементів. Це розрахункова таблиця, що включає деталізовані дані про витрати на різні варіанти однієї програми і призначена для їх зіставлення, оцінки та вибору найбільш ефективного з наявних варіантів [6, с. 284]. Вона дає змогу пов'язувати ресурси, елементи, підпрограми, подати уніфікований зміст і результати програми, здійснювати порівняння, оцінювання, і вибір найефективнішого її варіанта за різними критеріями [7, с. 216].

В основі управління – організаційна структура. Тому наступним етапом у вирішенні проблем у системному підході до квазіінтеграційних структур є опис управління його структурою. Відбувається розподіл квазіструктури на компоненти, за кожним з них закріплюються певні цілі та функції, а також права, обов'язки і відповідальність за їхню реалізацію.

Вирішення поставлених проблем вбачається через розподіл методу дерева цілей на етапи:

- 1) визначення меж дослідження, на якому формується проблема, уточнюється генеральна ціль і об'єкти дослідження;
- 2) підготовка переліку чинників, що впливають на об'єкт дослідження, – на цьому етапі виділяються внутрішні і зовнішні чинники;
- 3) розробка сценаріїв майбутнього розвитку орієнтованих на цілі;
- 4) побудова першого варіанту дерева цілей;
- 5) визначення результатів у вигляді показників ступеня досягнення цілей;

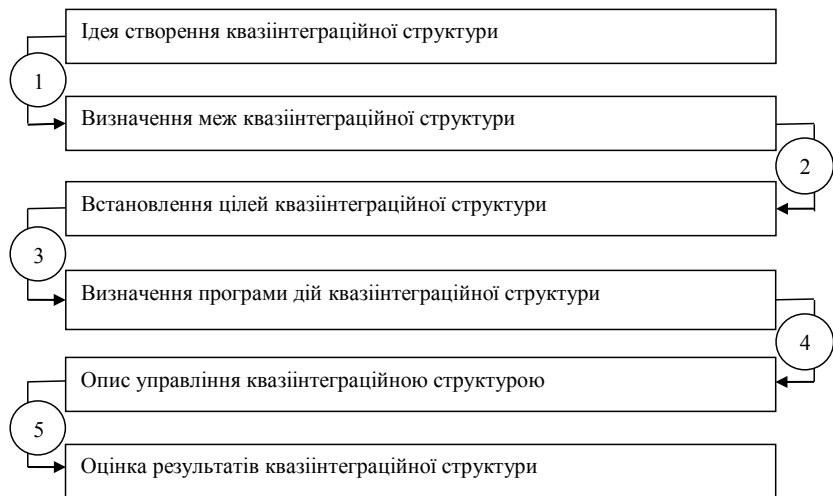

Рис. 1. Логіко-структурна модель розвитку квазіінтеграційних структур

Джерело: складено автором

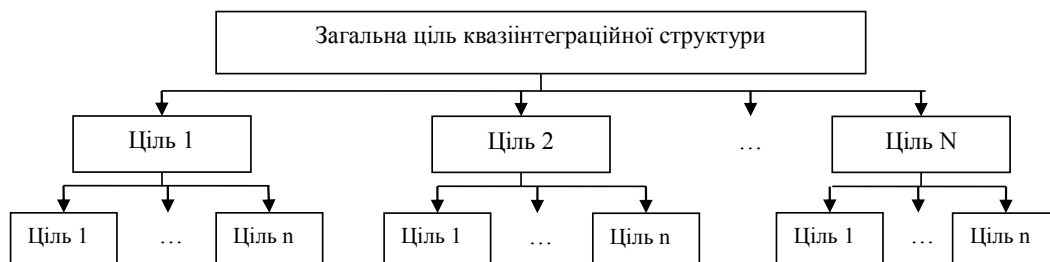

Рис. 2. Логіко-структурна модель дерева цілей квазіінтеграційної структури

Джерело: складено автором

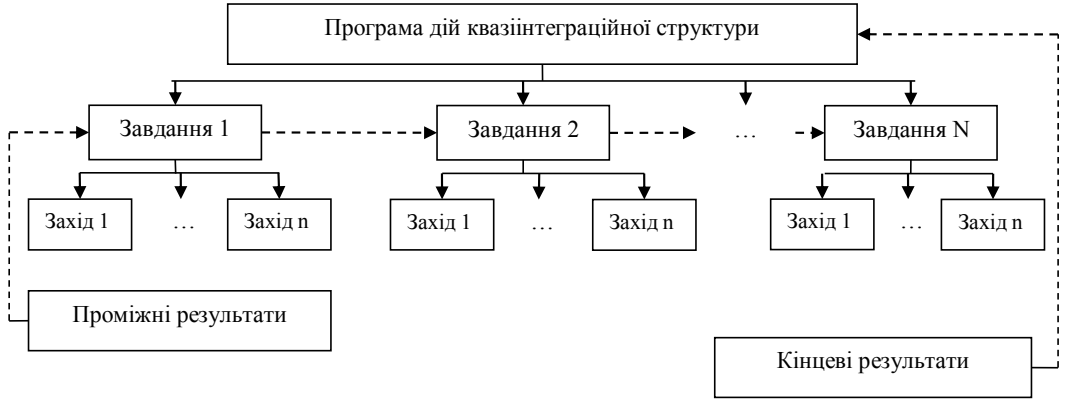

Рис. 3. Логіко-структурна модель програми дій досягнення цілей квазіінтеграційної структури

Джерело: складено автором

Рис. 4. Дерево функціональних цілей програми розвитку квазіінтеграційної структури на основі виробничих підприємств

Джерело: складено автором

- 6) кількісне визначення потреби в ресурсах для досягнення поставлених цілей;
 - 7) визначення альтернатив використання ресурсів, що забезпечують досягнення цілей;
 - 8) ітеративне корегування сценаріїв, дерева цілей, ресурсів і попередня оцінка результатів;
 - 9) складання остаточного варіанту дерева цілей і матриці структурно-логічного підходу.
- Поетапна робота дозволяє корегувати дерево цілей. Основний принцип побудови дерева цілей –

повнота його розукрупнення: кожна ціль верхнього рівня повинна бути представлена у вигляді підцелей наступного рівня таким чином, щоб повністю відобразити сутність вихідної цілі.

В економічній літературі розрізняють два види цілей і відповідно два види дерева цілей: функціональні (якісні) і предметні (кількісні).

Функціональне дерево цілей пов'язано з виконанням функцій, предметне – наповнено їх предметним описом. Кожне з зазначених дерев містить кілька

Рис. 5. Логіко-структурна модель дерева предметних цілей програми розвитку квазіінтеграційної структури на основі виробничих підприємств

Джерело: складено автором

рівнів підцілей. У функціональному дереві цілей вони закінчуються рівнем, що межує з предметними визначеннями, в предметному – конкретними заходами по досягненню генеральної цілі.

На рис. 4 представлено приклад дерева функціональних цілей комплексної програми розвитку квазіінтеграційної структури на основі виробничих підприємств.

Для практичної реалізації дерева функціональних цілей його необхідно перетворити в реальні предметні цілі. Дерево предметних цілей вважається завершеним, якщо задані функції реалізовані. Приклад предметного дерева цілей розвитку квазіінтеграційної структури на основі виробничих підприємств представлено на рис. 5.

Внутрішня організація квазіінтеграційної структури характеризується структурою, системністю і процесами. Вони визначають, як утворення управляє та координує дії підприємств-учасників. Ретельний вибір систем і процесів, що дозволяють передавати знання та ресурси і координувати відповідні дії, – необхідна вимога для досягнення узгодженості всіх елементів трикутника [На основі: 8]. Отже, визначена генеральна предметна ціль обумовлена нероздільністю виробництва та споживання. Тому першій цілі першого рівня функціонального дерева «посилення ринкових позицій виробничих підприємств» відповідає перша ціль першого рівня предметного дерева: «виробництво продукції, що відповідає сучасним вимогам ринку». Гарантія успішного зростання – і, в кінцевому рахунку, виживання – в тому,

щоб заявити свої права на позицію, менш вразливу для атак безпосередніх конкурентів, що мають міцне становище в галузі, так і в нових, а також з боку впливу покупців, постачальників і товарів-замінників [9, с. 62].

Шести цілям другого рівня ринкових позицій відповідають шість цілей другого рівня по їх досягненню на основі виготовлення відповідної продукції. Третій рівень зазначених обох видів дерев цілей передбачає конкретизацію методів їх досягнення.

Таким чином, розгорнутий план досягнення цілі задовольняє функціональні потреби ринкового аспекту розвитку квазіінтеграційних структур. Таке представлення даних пов'язано з розробкою конкретних заходів та є складовими частинами цільової комплексної програми. Те ж саме відбувається з іншими двома предметними цілями. Виконання функціональних та предметних цілей підводить до оцінки результату, тобто до останнього етапу (див. рис. 1) формування та розвитку квазіінтеграційних структур.

Висновки. Отже, вирішення проблеми розвитку квазіінтеграційних структур вбачається можливим через формування цілей комплексної програми. Адже ціль є вихідною точкою розробки програми. Щоб кількісно виміряти будь-яку ціль, її необхідно конкретизувати, розділивши на частини у вигляді дерева цілей. Дерево цілей логічно пов'язує підцілі з основною ціллю, забезпечуючи перехід від якісних характеристик сформованих цілей до їх кількісних визначень. Побудова дерева цілей може вестися

декомпозицією (розчленуванням) цілі нульового рівня (головної цілі) на основні та приватні або композицією цілей вищих рівнів на нижчих рівнів.

В економічній літературі розрізняють два види цілей і відповідно два види дерев цілей: функціональні (якісні) і предметні (кількісні). Функціональне дерево цілей пов'язано з виконанням функцій, предметне – наповнено їх предметним описом.

Сенс розбиття цілі на підцілі в тому, що розгорнутий план досягнення цілі задовольняє функціональні потреби ринкового аспекту розвитку квазіінтеграційних структур. Тому постає необхідність розробки програмних показників планування їх розвитку, що буде об'єктом подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лафта Дж.К. Эффективность менеджмента организации : учебное пособие. Москва : Русская Деловая Литература, 1999. 320 с.
2. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. 6-е изд., перераб. и доп. Москва : ИНФРА-М, 2008. 512 с.
3. Федотова И.В. Формирование структуры взаимоотношений предприятия с партнерами в сети на основе самоорганизации. *Економіка транспортного комплексу*. 2014. Вип. 24. С. 21–38.
4. Ansoff I. Synergies and Capabilities Profile. *Corporate Strategy*. London : Penguin Books, 1965. 153 p.
5. Пилипенко А.А. Стратегічна інтеграція підприємств: механізм управління та моделювання розвитку : монографія. Харків : ІНЖЕК, 2008. 408 с.
6. Лопатников Л.И. Экономико-математический словарь: словарь современной экономической науки. 5-е изд., перераб. и доп. Москва : Дело, 2003. 520 с.
7. Антошкіна Л.І., Стеченко Д.М. Методологія економічних досліджень : підручник. Київ, 2015. 311 с.
8. Стеченко Д.М., Жигалкевич Ж.М., Тимошенко Н.Ю. Аспекти формування структури корпоративної стратегії. *Проблеми системного підходу в економіці* : зб. наук. праць. Київ : НАУ, 2011. Вип. 3. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_3/Stechenko_311.htm (дата звернення: 23.12.2018).
9. Портер М.Э. Конкуренция. Пер. с англ. Москва : ИД «Вильямс», 2005. 608 с.